

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ**

Єгрешій О.І., Сигидин М.В.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ ТА ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ ЗА
ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014 «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ)»**

Івано-Франківськ, 2022

УДК 930.1:94 (977)

Єгрешій Олег Ігорович, Сигидин Михайло Васильович. Методичні рекомендації до написання та захисту дипломної роботи за другим (магістерським) рівнем вищої освіти для студентів спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)». Івано-Франківськ, 2022. 55 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Протокол № 3 від «29» вересня 2022 р.

Укладачі:

Єгрешій Олег Ігорович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Сигидин Михайло Васильович – доцент кафедри історії України і методики викладання історії, заступник декана факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Рецензенти:

Романюк Іван Миронович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Галицька Тамара Вячеславівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Загальні положення	5
Порядок написання рукопису дипломної роботи.....	9
Правила оформлення, підготовка до захисту дипломної роботи та критерії її оцінювання.....	22
Додатки	26
Список використаних джерел.....	54

ВСТУП

Будь-яка студентська наукова робота має два основних завдання – навчальне і дослідницьке. По-перше, студент, мусить засвоїти всю суму знань, яку нагромадила історична та педагогічна наука з певної проблеми, добре розібратися в змісті праць, що передбачаються обраною темою. По-друге, студент повинен навчитися самостійно аналізувати першоджерела, праці дослідників, узагальнювати історичні явища, оцінювати досягнення вітчизняних науковців. Таким чином, у студента поступово формуються навички науково-дослідницької праці. Крім того молодий науковець виробляє вміння в логічній послідовності і стилістично грамотно викладати свої думки. Звісно, що ці два основних завдання вповні відносяться і до підготовки та написання найважливішої та найвідповідальнішої наукової праці – дипломної роботи за другим (магістерським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 014 Середня освіта (Історія).

Головна мета методичних рекомендацій – ознайомити студентів спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Магістр» із сучасними вимогами, які ставляться до підготовки дипломної роботи за другим (магістерським) рівнем вищої освіти, надати практичні поради для правильного оформлення.

Уважаємо, що пропоновані методичні рекомендації можуть придатися не лише студентам, які пишуть наукові роботи. Вірогідно наші напрацювання будуть корисними здобувачам освіти у підготовці до виступів на звітних наукових конференціях студентів університету, публікаціях у студентських і фахових наукових виданнях, в т. ч. з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, матеріалів науково-дослідної (переддипломної) практики, тощо. Окремі рекомендації можуть також знадобитися тим молодим дослідникам, які задіяні в роботі окремих наукових груп, гуртків, що функціонують на факультеті історії, політології і міжнародних відносин, займаються педагогічною історико-краєзнавчою роботою.

РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Дипломна робота (ДР) – це самостійна науково-дослідницька кваліфікаційна праця, що є підсумком теоретичної та практичної підготовки здобувача освіти в межах нормативної й варіативної складових освітніх програм підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти та проходження ними науково-дослідної практики протягом першого і другого року навчання. Додамо, що науково-дослідна (переддипломна) практика студентів є завершальним етапом навчання і проводиться на випускному курсі з метою узагальнення і вдосконалення здобутих ними знань, практичних умінь та навичок, оволодіння професійним досвідом та готовності їх до самостійної трудової діяльності, а також збору матеріалів для виконання випускної (дипломної за другим (магістерським) рівнем) роботи.

Дипломну роботу на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти виконують державною мовою у вигляді спеціально підготовленої наукової праці на правах рукопису як правило в твердій палітурці а також в електронній формі.

1.1. Мета і завдання дипломної роботи.

ДР на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014 Середня освіта (Історія) – серйозне й самостійне наукове дослідження на актуальну тему, що характеризується глибокою обізнаністю автора в проблемі, самостійністю й критичністю аналізу, широтою фактичного матеріалу. У ДР здобувач ОР «Магістр» повинен засвідчити, що він оволодів необхідними теоретичними знаннями та вмінням їх практичного застосування в конкретних умовах (наприклад, у педагогічній сфері в закладах загальної середньої освіти і закладах позашкільної освіти), методами ведення дослідницької роботи. ДР повинна також містити елементи наукової новизни (окремі нові факти і матеріали) або оригінально викладати і трактувати уже відомі положення, обґрунтовувати власні судження і думки щодо оцінки існуючих точок зору, наукових позицій з досліджуваної проблеми.

Дипломна робота повинна засвідчити індивідуальність творчого бачення студента як в отриманих наукових результатах, так і в їх викладенні, вмінні логічно мислити, робити обґрунтовані висновки, викладати матеріал літературною мовою. Автор ДР, виконаної на одну з актуальних тем історичної науки і мають прикладне педагогічне застосування, повинен проявити правильне розуміння проблем і завдань, що стоять перед суспільством, шляхів і методів їх вирішення.

Зміст і результати виконаного дослідження потрібно викладати логічно і послідовно, з урахуванням усіх правил орфографії, синтаксичної і стилістичної грамотності у відповідності до норм сучасної української мови. До того ж Екзаменаційна комісія (ЕК) звертає велику увагу при оцінці роботи на зовнішнє оформлення наукового дослідження (титульна сторінка, текст основної частини роботи, бібліографічний опис джерел, список використаних джерел, додатки тощо).

Робота має також засвідчити рівень фахової підготовленості її автора до

професійної діяльності, а саме: здатність працювати з нормативно-правовими актами; уміння використовувати сучасні методики дослідження, напрацьовані у галузях знань, та сучасні інформаційні технології; здатність до забезпечення інноваційної діяльності в процесі виконання своїх професійних (функціональних) обов'язків.

1.2 Основні етапи підготовки та виконання ДР:

- вибір та затвердження теми;
- складання та затвердження індивідуального завдання;
- формування плану-проспекту роботи;
- розробка методики та саме написання ДР;
- оформлення роботи;
- перевірка ДР щодо встановлення факту академічного плагіату або іншого виду порушення академічної доброчесності;
- попередній захист ДР на випусковій кафедрі та допуск її до захисту в ЕК;
- рецензування ДР;
- захист на засіданні ЕК.

Оскільки етапи підготовки оформлення і написання дипломної роботи чітко корелюються (зіставляються) з етапами проходження науково-дослідної (передипломної) практики студентами спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Магістр» на с. 49 (Додаток І): пропонуємо зразок календарного графіку проходження цієї практики.

1.3 Основні вимоги до дипломної роботи

ДР має бути:

- відповідно оформленою і мати всі необхідні супровідні документи;
- апробованою (бажаною є наявність наукової публікації, участь здобувача освіти у наукових конференціях тощо).

Тема дипломної роботи повинна бути лаконічною, відповідати обраній спеціальності та вказувати на проблему, яка буде вирішуватися. Тематика повинна відповідати професійним завданням, зафіксованим в освітній програмі спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Магістр».

1.4 Структура дипломної роботи

ДК повинна містити:

- індивідуальне завдання;
- відгук наукового керівника;
- одну рецензію фахівця з досліджуваної проблеми з вченим ступенем і/або званням;
- анотацію про зміст і результати дослідження українською мовою обсягом до 0,5 сторінки;
- титульний аркуш;
- зміст;
- перелік умовних позначень (за необхідності);
- вступ;
- розділи (підрозділи, параграфи, підпункти) ДР;
- загальні висновки ДР;

- список використаних джерел;
- додатки.

1.5 Вимоги до структури та змісту дипломної роботи

Титульний аркуш ДР містить (*додаток А*):

- найменування закладу вищої освіти, де виконана ДР;
- назву підрозділу ЗВО (*Факультет історії, політології і міжнародних відносин*), кафедри (*кафедра історії України і методики викладання історії*);
- освітній рівень, на який претендує здобувач (*дипломна на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти*);
- тему ДР;
- вказівка курсу, групи, найменування спеціальності здобувача освіти, який виконав ДР (*студент другого курсу, СОІ–21, спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Магістр»*);
- прізвище, ім'я, по батькові автора;
- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника;
- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові рецензента;
- місто і рік захисту роботи.

Завдання (додаток Б) видає керівник дипломної роботи. У ньому визначається план роботи, завдання та терміни виконання. Цей документ затверджується на засіданні кафедри історії України і методики викладання історії.

Відгук наукового керівника (додаток В) розкриває рівень підготовки і написання здобувачем освіти дипломної роботи.

Рецензія відображає аналіз ДР фахівцем з досліджуваної проблеми, який має науковий ступінь і/ або вчене звання.

1.6. Написання дипломної роботи у розрізі проходження та підготовки матеріалів науково-дослідної (переддипломної) практики

Науково-дослідна (переддипломна) практика здобувачів освітнього ступеня є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня магістра зі спеціальності 014 Середня освіта (Історія) і має на меті набуття студентом професійних навичок і вмінь здійснення самостійної науково-дослідної роботи.

Предметом науково-дослідної (переддипломної) практики є поглиблення навичок самостійної наукової роботи, розширення наукового світогляду студентів, дослідження проблем практики та вміння пов'язувати їх з обраним теоретичним напрямком дослідження, визначати структуру та логіку майбутньої дипломної роботи за другим (магістерським) рівнем вищої освіти. Науково-дослідна практика повинна відповідати галузі знань 01 Освіта/Педагогіка та напряму наукових досліджень студента спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Магістр». Науково-дослідна (переддипломна) практика здобувача освіти спеціальності 014 Середня освіта (Історія) ОР «Магістр» проводиться без відриву від навчання, у вільні від теоретичних занять дні, у 1–3 семестрах.

Навчально-методичне керівництво і виконання програми науково-

дослідної (переддипломної) практики забезпечує кафедра історії України і методики викладання історії Університету. Контроль за проведенням практики здійснює завідувач кафедри.

РОЗДІЛ 2

ПОРЯДОК НАПИСАННЯ РУКОПISУ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Зміст (додаток Г) подають на початку ДР з найменуваннями та номерами початкових сторінок вступної частини роботи, усіх розділів, підрозділів (параграфів, підпунктів), загальних висновків, списку використаних джерел, а також додатків. Усі назви розділів та підрозділів варто формулювати лаконічно, науково, уникати повторів, невідповідностей у назвах розділів у змісті та в основній частині. Слід також уникати диспропорційності при укладанні розділів і підрозділів. Тобто не бажано аби один розділ налічував скажімо десять сторінок, а інший – тридцять. Щоправда ця вимога не розповсюджується на перший розділ («Джерела та історіографія проблеми»). Не бажано аби один розділ «подрібнювався» на підрозділи, а інший – ні. Звісно, що й кількість розділів не повинна бути більшою за п'ять одиниць. Тобто перший, так би мовити, «історіографічний», максимум три «подієвих» та методичний розділ, який поміщується останнім.

Однак, слід мати на увазі, що є два типи дипломних робіт. Перший тип – це роботи історичного характеру, тобто присвячені різним проблемам історії України та всесвітньої історії. Другий тип – роботи педагогічного характеру, присвячені інноваційним методам викладання історії, особливостям факультативної і гурткової роботи, характеристиці менеджменту та організації роботи закладів загальної середньої освіти і закладів позашкільної освіти у царині вивчення історії України, всесвітньої історії та історії рідного краю та ін. Коли йдеться про написання методичного розділу, то маються на увазі якраз роботи першого типу тобто історичного характеру.

Перелік умовних позначень, символів та скорочень подається за необхідності у вигляді окремого списку. Скорочення, символи, позначення, які повторюються не більше двох разів, до переліку не вносяться.

2.1. Вступ У вступі обумовлюють актуальність теми, її наукову новизну, предмет і об'єкт дослідження, мету та завдання, що ставить перед собою здобувач освіти, практичне значення проблеми, хронологічні межі роботи, структуру наукової праці та методи дослідження.

При необхідності можна також умістити географічні рамки, апробацію результатів наукової роботи а також публікації, оскільки нерідко молодий науковець під час навчання в магістратурі має уже власні публікації, взяв участь у наукових конференціях.

Вступ – дуже важлива складова наукової роботи, оскільки засвідчує вміння автора не лише обрати тему, а й правильно її зрозуміти, оцінити з позицій своєчасності та соціальної і наукової значущості. Цей компонент акумулює суспільно-політичну актуальність розробки та її практичну вагу. До того ж, цей сегмент наукової праці демонструє наукову зрілість, показує ерудицію автора роботи, його професійну підготовку.

Обґрунтування *актуальності* обраної теми – початковий етап будь-якого дослідження. Обґрунтування актуальності не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне – сутність проблеми, з чого й

впливе актуальність теми. По суті, саме вибір проблеми, якщо не цілком, то дуже великою мірою визначає як стратегію дослідження взагалі, так і напрямок наукового пошуку зокрема. Умовно виділяють *соціальну* та *наукову актуальність* теми.

Формулюючи соціальну актуальність, автор мусить пов'язати питання обраної теми, певні сюжети історичної дійсності з різноманітними проблемами сьогодення (політичними, освітніми, соціально-економічними, громадсько-культурними, релігійно-церковними). Розробляючи *наукову актуальність*, необхідно коротко визначити власну «нішу» серед напрацювань відомих істориків-науковців, педагогів. Тобто необхідно запропонувати таку частину проблеми, яка ще не розроблялася взагалі, або ж розроблялася лише частково. Втім, зрозуміло, що рівень дипломної роботи не передбачає якогось виключного авторського відкриття, однак визначати наукову актуальність необхідно.

Зверніть увагу, що в *актуальності дослідження* слід пояснити доцільність постановки проблеми з методики навчання, а також (при потребі) вказати «протиріччя». Наприклад, відсутність розроблених дидактичних матеріалів, невідповідність розроблених методичних рекомендацій потребам концепції Нової української школи і т.п.). Скажімо, протиріччя між усвідомленням потреби опанування вчителями історії комп'ютерними (новими інформаційними) технологіями навчання та недостатньою технічною базою закладів загальної середньої освіти, між сучасними вимогами необхідності створення інноваційного освітнього середовища і неготовністю до змін значної частини педагогів.

Від доведення актуальності обраної теми логічно перейти до формулювання *мети* дослідження, а також вказати конкретні *завдання*, які мають бути розв'язані відповідно до даної мети. Мета наукової роботи зазвичай тісно переплітається з назвою дослідження і повинна чітко вказувати, що саме розв'язується у визначеній розробці.

У *меті дослідження* слід також конкретизувати запланований результат з методики, який має бути відображений у висновках дипломної роботи. Розуміючи, що завдання дипломної роботи є самостійними цілями стосовно мети, їх слід ретельно виписувати. Зокрема, можна поставити завдання створення авторських дидактичних матеріалів, а також їх апробації під час проходження педагогічної практики, складання методичних рекомендацій для вчителів. Наприклад, визначити і обґрунтувати організаційно-методичні умови для ефективного використання методу проєктів на уроках історії України в 10 класі, експериментально перевірити ефективність дидактичних ігор на уроках історії у 5 класі і т.п.

Завдання (зазвичай 4-5) мали б чітко виходити зі сформульованої мети. Це зазвичай робиться у формі перерахування (*вивчити, описати, з'ясувати, охарактеризувати* тощо). Їх слід будувати стисло й однозначно, уникати повторів у формулюваннях тощо.

Наукова новизна отриманих результатів. У цьому компоненті наукової роботи автор повинен окреслити питання, що отримали подальше вивчення, або

ж були уведені до наукового обігу вперше. Виділяють такі ступені наукової новизни результатів дослідження:

- запропоновано нові в даній галузі знання (*вперше здійснено..., одержано..., визначено...*);
- науковий результат розширює або доповнює відомі теоретичні чи практичні положення (*удосконалено..., розширено..., доповнено...*);
- науковий результат конкретизує та уточнює відомі положення (*набуло подальшого розвитку..., уточнено...*).

Вартує описати ступінь новизни і з методики навчання. Наприклад, отримано вперше, удосконалено, дістало подальший розвиток, конкретизуючи у відповідності до результатів дослідження (як окремий пункт (и). Або експериментально перевірено ефективність цифрових технологій для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її добору, перевірки, впорядкування і поширення і т.п.

Об'єкт і предмет наукової роботи. Об'єкт дипломної роботи як правило тісно перегукується з назвою наукового дослідження, об'єкт – це те, що привернуло увагу автора. *Предмет* як правило міститься в межах об'єкта і показує, які питання наукової роботи у ній розкривалися. *Об'єкт і предмет* дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове.

Методи дослідження. Подають перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої в роботі мети. Перелічують використані наукові методи дослідження та змістовно відзначають, що саме досліджувалось кожним методом; обґрунтовується вибір методів, що забезпечують достовірність отриманих результатів та висновків.

Серед *методів* слід використовувати не тільки загальнонаукові, але й конкретно-наукові, які допомогли вирішити завдання не тільки з історії, але й з педагогіки. Наприклад, такі методи як:

- анкетування, бесіда, тестування, спостереження, аналіз продуктів діяльності здобувачів;
- для визначення рівнів, критеріїв та показників сформованості логічної компетентності в освітньому процесі з історії;
- педагогічне моделювання;
- для побудови моделі формування логічної компетентності учнів в освітньому процесі;
- педагогічний експеримент;
- для перевірки ефективності авторської моделі формування логічної компетентності учнів в освітньому процесі з історії;
- контент-аналіз освітньо-професійних програм;
- для визначення рівня підготовки майбутнього вчителя історії;
- метод статистичної обробки даних на основі критерію Пірсона;
- для якісного та кількісного опрацювання результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів. У цьому компоненті наукової роботи автор повідомляє про можливе впровадження результатів

дослідження на практиці.

У *практичному значенні* зазвичай описується розроблений методичний матеріал і рекомендації щодо його використання. Відомості про впровадження (якщо такі є) результатів досліджень слід подавати із конкретним зазначенням найменувань закладів освіти, в яких здійснені впровадження, форм реалізації та реквізитів відповідних документів. Факт кожного впровадження (чи рекомендації щодо можливості впровадження) має підтверджуватися актом, підписаним комісією та керівником організації (чи довідкою, підписаною лише керівником), де здійснено впровадження, які подаються у додатках. Це можуть бути план-конспект уроку в школі з відповідного шкільного предмету (історії України, всесвітньої історії, громадянської освіти); план-конспект навчального заняття в гуртках або факультативах закладу загальної середньої освіти чи закладу позашкільної освіти; методичні матеріали до виховного позакласного заходу в школі чи центрах позашкільної освіти і т.п. На додатки обов'язково покликатися у тексті дипломної роботи.

Апробація результатів роботи. Зазначається, на яких науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах оприлюднено результати дослідження, що викладені в дипломній роботі. Вказується кількість статей у наукових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах і тезах конференцій, де опубліковані результати роботи.

Структура наукової роботи. У цьому компоненті студент як правило вказує з яких компонентів складається його праця, зазначає кількість розділів дипломної не перераховуючи, щоправда, їх назв.

Звісно, що вступ, як один із основних складових компонентів наукової роботи пишеться **здобувачем освіти на завершальному етапі своєї праці**. Адже саме тоді можна цілком упевнено констатувати про окремі важливі параметри дослідження.

2.2. Далі йде виклад **основного матеріалу**, де як уже вказувалося, обов'язковим компонентом виступає розділ *«Джерела та історіографія дослідження»*. У ньому повинна бути педагогічно-методична складова історіографічного зрізу дипломної роботи, в якій автор повинен проаналізувати праці, адаптовані для використання у навчальному процесі в закладах загальної середньої освіти, закладах позашкільної освіти, закладах передвищої освіти тощо.

2.2.1. *«Джерела та історіографія дослідження»*. Як правило спочатку автор пропонує огляд першоджерел, на які він опирався. Практика показує, що здобувачі освіти із *першоджерел* найчастіше використовують архівні неопубліковані матеріали, опубліковані документи, епістолярій (листування), мемуари та спогади очевидців подій, твори різних історичних осіб, різноманітні нормативні документи, а також матеріали, вміщені в періодичній та неперіодичній пресі.

Зазвичай спершу аналізуються архівні матеріали (хоча послідовність аналізу першоджерел має умовний характер). Автор зазначає якого роду документи містяться в архіві, адже матеріали можуть бути різноманітні – листування окремих діячів, інформація органів влади, статuti окремих установ

тощо. Здобувачу освіти слід досконало вивчити ці документи на предмет ступеня їхньої вірогідності, «представницькості», автентичності тощо. Нерідко архівні матеріали погано збереглися або ж писалися на іноземній мові. Варто також зіставляти ці матеріали з документами іншого походження.

За схожим принципом слід здійснювати аналіз й інших груп першоджерел, наприклад періодичної преси. Щодо групи першоджерел – епістолярної спадщини, необхідно пам'ятати про її суб'єктивність. Головне завдання, що стоїть перед дослідником у цьому підрозділі – не просто подати те чи інше першоджерело, а й класифікувати, проаналізувати його. визначити наскільки можна йому довіряти та опиратися на нього у розробці своєї теми. Увесь аналіз першоджерел необхідно здійснювати «в проєкції» на свою тему. Наприкінці аналізу першоджерел слід зробити короткий підсумовуючий висновок.

Історіографічний огляд за темою повинен продемонструвати ґрунтовне ознайомлення здобувача освіти зі спеціальною літературою (монографіями, науково-публіцистичними працями, статтями тощо), критично їх розглядати, виділяти суттєве, оцінювати зроблене раніше іншими дослідниками, визначити головне у сучасному стані вивчення теми. Студент як правило повинен проаналізувати найбільш цінні і важливі спеціальні праці, водночас здійснювати детальний аналіз узагальнюючих робіт звісно не варто. Замало просто проконстатувати, що ту чи іншу працю опрацьовано, необхідно здійснити її аналіз.

Матеріали такого огляду треба систематизувати в певному логічному зв'язку і послідовності. Зрозуміло, що послідовність систематизованих праць передусім залежить від специфіки теми. Переважно розпочинають огляд історичної та педагогічної літератури. Праці сучасної української історіографії як правило подають наприкінці. Нерідко окремого аналізу потребують і праці іноземних авторів. Іноді наукові розвідки кожної «історичної школи» додатково структурують і за проблемним принципом. Це зазвичай буває в тому випадку, коли розроблена здобувачем освіти тема знаходила своє ґрунтовне вивчення в працях дослідників. Наприкінці слід підготувати підсумковий висновок.

Загальний обсяг характеристики першоджерел та історіографічної літератури як правило не повинен перевищувати 20 % від обсягу основної частини дипломної роботи.

Звертаємо увагу, що перший розділ пишеться на завершальному етапі підготовки дипломної роботи.

2.2.2. Після написання першого розділу здобувач освіти переходять до розкриття наступних розділів роботи.

Якщо йдеться про методичний розділ, то маються на увазі якраз роботи першого типу тобто історичного характеру. У такому разі виклад матеріалу розпочинають аналізом конкретно-історичної епохи, в умовах якої розгорталася означувана подія. Іншими словами, варто спершу коротко подати історичний «антураж», середовище, в умовах якого розгорталася окреслювана подія. Причому аналіз варто здійснювати «у різних вимірах» – розкрити особливості міжнародної атмосфери у світі, охарактеризувати суспільно-

політичну ситуацію в Україні визначеного хронологічного відрізка, при потребі з'ясувати правове, соціально-економічне, культурне становище українців (чи будь-якої іншої нації) тієї історичної доби. Словом, перш ніж розкривати щось *одиночне* (власне висвітлювати обрану проблему), слід випукло, але водночас і лаконічно подати інформацію про *загальне* (конкретно-історичний період), складовою якого і є будь-який історичний сюжет, що опинився в центрі уваги студента. Звісно, для цього необхідно опрацювати узагальнюючу літературу, спеціальну історичну монографічну продукцію. У іншому випадку може скластися думка, що автор знає дуже приблизно розглядувану епоху, пише свою працю певною мірою відірвано від широкого історичного контексту. Зазвичай цьому умовному компоненту основного матеріалу дослідження присвячується один-два великих абзаци.

Якщо робота має педагогічний характер (присвячена інноваційним методам викладання історії чи наприклад характеристиці менеджменту та організації роботи закладів загальної середньої освіти і закладів позашкільної освіти у царині вивчення історії України) радимо на початку викладу матеріалу зосередити особливу увагу на аналізі нормативно-правової бази навчально-виховного процесу у відповідності до теми ДР.

Відзначимо, що стиль написання наукової роботи має певні особливості у порівнянні із, скажімо, публіцистичною працею. Будь-яка наукова робота виграє, якщо її текст бути містити авторські міркування, інтерпретації, узагальнення, проміжні висновки. Розглянемо основні атрибутивні риси наукових робіт в площині наукового мовлення, стилю, інших притаманних їм ознак.

Дуже важливо, щоб автор добре продумав концепційну схему дипломної роботи, її «ідейний каркас» і уже під цю схему підбирав фактичний матеріал. У цьому ключі слід застерегти дослідників від надмірного звуження дослідницького поля роботи (дуже слабким видається історичний чи педагогічний контекст, «антураж»), або ж навпаки, розширення дослідницького поля роботи (тут, через надто широку постановку питання, вже «губиться», розглядувана автором, наукова проблема, все нібито здається «розмитим»). Варто також уникати інформаційної перенасиченості фактичним матеріалом, бо читачам важко буде зробити для себе відповідні висновки. Між тим, дослідникові належить доскіпливо перевіряти отримані факти, знаходити різнобічне підтвердження тез, що мають радше гіпотетичний характер, не допускати голослівності, що свідчатиме про «сирість» наукової роботи. Відзначимо також, що наукова проза не терпить публіцистики, експресії, емоційної тональності, менторського (повчального) або компліментарного тону, прикрашення історичної дійсності («белетристики») тощо.

Зазначимо, що до тексту дипломної роботи належить залучати лише наукові факти. Поняття «науковий факт» значно ширше аніж поняття «факт», яке застосовується в повсякденному житті і характеризується, передусім, такими властивостями, як достовірність та об'єктивність. Своєю чергою, достовірність наукового факту базується на його безумовному реальному існуванні та значною мірою залежить від достовірності самих історичних

першоджерел.

Автору дипломної роботи слід пам'ятати про загальнонаукові правила та прийоми наукового етикету. Варто бути коректним до чужої думки істориків навіть у випадках незгоди із судженнями інших колег. Дослідникові належить знати, що будь-яка, навіть наймеш розроблена проблема, уже привертала увагу фахівців окремих історичних чи педагогічних шкіл, тому, виходячи з цього, слід обережно та витримано розвивати свої думки. Бажано залучати до свого наукового тексту наступні словосполучення (*наважимося висловити припущення, не буде перебільшенням твердити, погоджуємося в цілому з думкою*), або ж слова (*схоже, думається, видається*), тобто не бути надмірно категоричними у висловлюваннях. Звісно, що в дипломній роботі замість займенника “я” використовується займенник “ми”. Вираз авторства через “ми” дає змогу відобразити власну думку як думку певної групи людей, наукової школи, зрештою думку наукового керівника.

Якщо стосовно наукового мовлення і може йтися про певні усталені правила, що склалися в середовищі істориків-науковців, то з приводу стилю написання дипломної роботи варіативність широка, певна нестандартність при написанні праці свідчить про творчу неординарність автора.

Основними якостями, які визначають культуру наукової мови, є стислість, ясність і точність викладу матеріалу. Втім, визначені якості є радше умовними, такими, що дуже тісно переплітаються між собою. Спробуймо коротко торкнутися кожної з них.

Стислість. Реалізація цієї якості означає вміння автора уникнути непотрібних повторів, надмірної деталізації, словесного перевантаження. Завдяки спеціальним термінам стає можливим у економній формі давати визначення і характеристику наукових фактів, подій, процесів, явищ. Варто, наприклад, уникати плеоназмів (багатослів'я), бо нерідко в науковому тексті знаходимо розлогі словосполучення, що лише “засмічують” дипломну роботу. Наприклад, “*в Центральному державному історичному архіві України у м. Львові знаходиться матеріал, що...*”, або “*виходячи зі сказаного вище, вважаємо за потрібне констатувати...*”. Варто в таких випадках обмежитися коротшим словосполученням: *історичні джерела засвідчують*, адже зі списку використаних джерел видно з якого архіву почерпнуто інформацію, чи вжити слово *вважаємо*, замість поданого вище громіздкого словосполучення.

Безумовно, що невід'ємну частину наукової роботи становлять цитати. У дипломній роботі варто подавати лише окремі уривки з цитат, бажано на підтвердження своїх тез, певного фактажу. Однак у всіх випадках кількість цитат повинна бути оптимальною (не кидатися в очі читачам), оскільки може утвердитися думка про автора, як «цитато мана». Відзначимо, що авторську аббревіатуру, наприклад (..... – О. Є.), як певне пояснення, подають після цитати. У випадку відсутності прямої мови тлумачення не супроводжується авторською аббревіатурою. Додамо також, що всі цитати повинні закінчуватися покликом на використане першоджерело чи історичну літературу.

У наукових працях використовується, як правило, цифрова та словесно-цифрова форма запису інформації. Так, прості кількісні числівники переважно

пишуться словами, наприклад: *п'яти священнослужителям, трьох греко-католицьких церков* тощо. Складні кількісні числівники (10 і більше) пишуться цифрами, за винятком тих, якими починається абзац (такі числівники пишуться словами). Разом із тим, у своїй переважній більшості прості та складні порядкові числівники пишуться словами. Наприклад, *третій, тридцять четвертий, двісті шостий* і т. д. Винятком є випадки, коли написання порядкового номера зумовлено традицією, наприклад, *4-й Український фронт*.

У текстах наукових праць нерідко зустрічаються скорочення. Це частина слова, або усічене слово ціле слово. Такий скорочений запис слів і словосполучень використовується для зменшення обсягу тексту з метою подання максимуму інформації. Для утворення таких слів використовуються три основні способи: 1) залишається тільки перша (початкова) літера слова (*рік – р.*); 2) залишається частина слова, відкидається закінчення та суфікс (*рисунок – рис.*); 3) пропускається кілька літер у середині слова, замість яких ставиться дефіс (*університет – ун-т*). Наведемо також кілька загальноприйнятих умовних скорочень, що найчастіше використовуються у науковому тексті: (*і т. ін. – і так само інше, і т. д. – і так далі, і т. п. – і тому подібне*). Існують і загальноприйняті скорочення: (*т. – том, н. е. – наша ера, м. – місто, акад. – академік, доц. – доцент, проф. – професор*).

Ясність. Ця ознака регулює вміння писати доступно і однозначно. Порушення ясності викладу викликане, насамперед, намаганням окремих авторів надати своїй праці уявної науковості, коли простим, усім добре відомим предметам дають ускладнені назви. Свідчення цьому є вживання без потреби чужоземних слів, які дублюють українські і тим самим не виправдано ускладнюють текст. Наприклад замість слова *байдуже* вживають *індиферентно*, замість *постійно* – *перманентно*, замість *напруження* – *ескалація* тощо. Не варто також без необхідності перевантажувати текст різноманітними дієприкметниковими зворотами, модними неологізмами. Належить уникати не виправданих термінів-запозичень з інших дисциплін. При потребі використання в тексті таких малознаних широкому колу читачів слів (неологізмів, архаїзмів, діалектизмів) варто давати в дужках їх пояснення. Наприклад – *целібат (безшлюбність), пресвітер (священник), капітула (дорадчий орган при єпископі)* тощо. Слід розуміти, що складна термінологія – це ще не наукова термінологія.

Точність. Точність наукової мови певною мірою забезпечується дотриманням стилістичних і синтаксичних норм. Порушення їх породжує неправильне тлумачення висловленої думки. Для наукового тексту, як відомо, характерними є смислова завершеність, цілісність і зв'язність. Найважливішим засобом вираження логічних зв'язків тут є спеціальні функціонально-синтаксичні засоби, що вказують на послідовність розвитку думки (*спершу, передусім, згодом, насамперед* і т. д.); заперечення (*утім, проте, однак, аж ніяк, тоді як* і т. д.); причинно-наслідкові відношення (*варто розглянути, зупинимося на...; перейдемо до...; слід торкнутися* і т. д.); результат, висновок (*отже, таким чином, тож, як висновок* тощо). Засобами логічного зв'язку можуть виступати займенники, прикметники, дієприкметники тощо. Нерідко

названі слова та словосполучення не лише допомагають окреслити переходи авторської думки, а й сприяють удосконаленню рубрикації тексту.

Наукова мова має й суто *стилістичні особливості*. Об'єктивність викладу – основна її стилістична риса. Звідси, наявність у тексті наукових праць вставних слів і словосполучень на означення ступеня достовірності повідомлення. Завдяки таким словам досліджуваний факт можна подати як достовірний (*звісно, справді, зрозуміло, звичайно, природно*), припустимий (*думається, треба гадати, видається*), можливий (*імовірно, очевидно, вірогідно, найпевніше*). Цілком прийнятними в сенсі розробки власного стилю видаються різноманітні авторські підкреслення деяких слів, виділення курсивом, певні зауваження в дужках тощо.

Практика показує, що особливо багато неточностей виникає там, де автори замість чітких значень використовують слова і словосполучення з невизначеним або занадто узагальненим значенням. Нерідко псує науковий мовостиль недостатньо великий словниковий запас молодого дослідника (вживаються одні і ті ж слова-зв'язки, трапляються слова-паразити, приклади стилістичної тавтології, словом наукове мовлення виглядає дещо “кострубато”). Наприклад, не слід без потреби у науковому тексті часто вживати слово *слід*, якщо можна знайти йому рівноцінну заміну (*варто, доречно, належить*), або ж використовувати слово *отже*, якщо цілком прийнятними видаються слова *таким чином, тож* і т. д.). Радимо для чіткішої зв'язності наукового тексту застосовувати наступні слова: *зауважимо, додамо, зазначимо, між тим, попри те, разом з тим, щоправда, втім, до слова, словом, водночас* тощо. Це додасть тексту рис наукового стилю.

Для вдосконалення свого наукового мовлення, та й у цілому роботи над собою в сенсі формування як науковця, рекомендуємо звертати увагу на наукові праці досвідчених вітчизняних вчених.

У кінці кожного розділу формулюють стислі висновки до нього.

2.2.3. Обов'язковим елементом структури основної частини дипломної роботи за другим (магістерським) рівнем освіти із спеціальності *014 Середня освіта (Історія)* є розділ (як правило, останній), присвячений методичному використанню тематики дослідження дипломної роботи у закладах загальної середньої освіти і позашкільної освіти. (*За винятком випадків коли вся робота має «педагогічний» характер*). Такий розділ реалізує не тільки спеціальні предметні знання з історії, але й сучасні знання з педагогіки і психології, методики навчання і виховання.

Доцільно звернути увагу, що правильний вибір проблеми, якщо не повною мірою, то дуже великою визначає стратегію дослідження. Тому особливу увагу слід звернути на формулювання назви розділу (не має бути загальною, описовою, або темою окремого дослідження). Зокрема, не доцільно вживати назву *«Використання матеріалів дипломної роботи в навчально-виховному процесі в закладах загальної середньої освіти»*. Методичний розділ (якщо це дозволить повніше відобразити об'єкт, предмет і методи (методики) дослідження) може також складатися з підрозділів, пунктів і підпунктів.

У ході написання методичного розділу здобувач освіти повинен використовувати нормативно-правове забезпечення навчально-виховного процесу (вартує, зокрема звернути увагу на Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX «Про повну загальну середню освіту», Постанову Кабінету міністрів України «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» від 30 вересня 2020 р., наказ Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 р. № 776 «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти», а також на навчальні програми для загальноосвітніх закладів з історії України, всесвітньої історії, правознавства для ліцеїстів та учнів різних вікових категорій тощо). Законодавчі та нормативні документи як правило містяться на відповідних сайтах і знаходяться в широкому доступі.

Методичний розділ має містити завершену інформацію й закінчуватись проміжними висновками, які відображені і в загальних висновках. У цьому розділі слід визначити зв'язок предмету проведеного дослідження з чинною програмою шкільних навчальних предметів («Історії України», «Всесвітньої історії» ін.); або гуртка (факультативу, курсу за вибором), конкретно вказавши клас, розділ (навчальну тему), вимоги до засвоєння учнями навчального змісту. Обов'язково вказується форма навчання, що рекомендується здобувачем освіти із обґрунтуванням її ефективності для формування у школярів знань, умінь та навичок. Такими формами можуть бути різні типи і види уроків, екскурсія, факультатив, гурток та ін.

У методичному розділі повною мірою має бути представлений компетентнісний, особисто-орієнтований і діяльнісний підходи, а також проаналізовані принципи, засоби, обов'язкові результати навчання учнів; інноваційні методи навчання, інформаційно-комунікаційні та інші технології; міжпредметні і внутріпредметні зв'язки, форми контролю і т.п. При викладі матеріалу магістрант має наводити конкретні приклади використання, наприклад, кейс-технології із зазначенням орієнтовних тем проєктів, або приклади формування на конкретному уроці громадянської та соціальної компетентності, пропонувати розроблені автором на різних інтернет-платформах дидактичні матеріали тощо.

Здобувач освіти має враховувати зміни, що відбуваються у всіх типах навчальних загальноосвітніх закладах України, наприклад, пов'язаних з впровадженням Нової української школи, Державного стандарту базової середньої освіти тощо.

Автор має продемонструвати обізнаність із останніми тенденціями розвитку середньої освіти (СО), врахувати, що нині спостерігаються зміни в СО, активно впроваджується концепція НУШ (Нової української школи). Методологічною основою цього розділу дипломної роботи має складати компетентнісний підхід (про нього відзначалося вище) у вітчизняній сучасній системі освіти. До слова, компетентнісний підхід – це напрям у навчально-виховному процесі, що спрямований на розвиток, як загальних, так і компетентностей із певного предмету учнів Нової української школи. (*Дивіться Додаток*).

Разом із тим, при написанні методичного розділу замало тільки

перерахувати компетентності чи поверхнево зіставити їх зі своєю дипломною роботою – належить детально розписати яким чином автор бачить можливості впровадження положень своєї роботи до навчального процесу у закладах ЗСО. Стиль реалізації – на розгляд самого автора (це може бути як «прив'язка» до кожної компетентності із детальними прикладами адаптації до навчального процесу у школі/ліцеї або ж довільний стиль. Між тим, автор дипломної роботи повинен ретельно вивчити і зрозуміти вказані вище компетентності (і загальні, і предметні) та на прикладі теми своєї дипломної роботи надати конкретні пропозиції.

Задля кращого виконання вимог радимо авторові дипломного проекту послуговуватися літературою педагогічного спрямування (підручниками, посібниками, монографічною продукцією а також журналами та газетами відповідного профілю). Вартує, зокрема, використати напрацювання фахівців із журналів та часописів: *«Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології»*; *«Освіта та педагогічна наука»*; *«Педагогічні науки»*; *«Імідж сучасного педагога»*; *«Інформаційні технології і засоби навчання»*; *«Історія в школах України»*; *«Рідна школа»*; *«Мистецтво та освіта»*; *«Гірська школа Українських Карпат»*; *«Історія в школі»*; *«Молодий вчений»*; *«Відкритий урок: розробки, технології, досвід»*; *«Нова педагогічна думка»*; *«Проблеми сучасного підручника»*; *«Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах»*; *«Проблеми підготовки сучасного вчителя»* та ін. Пропонування цих часописів та журналів аж ніяк не означає, що здобувач освіти не повинен працювати із іншими періодичними чи неперіодичними виданнями. Це по суті можна сприймати як пропозицію. Як правило більшість із названих видань ведуть власні сайти, де знаходиться підбірка статей за попередні роки. Тож дипломанту належить уважно промоніторити ці періодичні і неперіодичні видання, зробити відповідні виписки. При нагоді можуть також стати окремі матеріали всеукраїнських науково-практичних конференцій (наприклад – *«Актуальні проблеми історичної освіти»* тощо).

Звертаємо увагу, що методичний розділ у обов'язковому порядку повинен містити поклики, а їх відсутність – значна підстава для членів ЕК занизити оцінку. Разом із тим, конспект уроку, який також повинен підготувати автор дипломної роботи вартує вмістити не у ході розкриття розділу а у додатках. Методичний розділ, до слова, також повинен закінчуватися короткими висновками.

2.3. Прикінцеві (узагальнюючі) висновки повинні відповідати на завдання, поставлені у вступній частині дипломної роботи, аргументовано віддзеркалювати вміщений фактичний матеріал. Крім того, висновки мали б носити підсумовуючий (відповідати на питання *що з цього слідує?*), а не анотаційний, переказовий характер. У загальних висновках здобувач освіти не має обмежитися переліком отриманих результатів проведеного дослідження, а здійснити їх підсумковий синтез, а також продемонструвати готовність до сприйняття, оцінки і реалізації педагогічних інновацій, обґрунтувати потреби подальших досліджень, виходячи із результатів проведених робіт. Помилкою слід вважати дублювання прикінцевих висновків і висновків після розділів.

Відповідно до останніх вимог, завершальний етап написання дипломної роботи повинен вміщувати й короткі авторські розмірковування щодо ймовірної подальшої розробки аналізованої проблематики. Адже зрозуміло, що не всі наукові питання, історичні чи педагогічно-методичні сюжети знаходять відображення у даній науковій праці, іноді авторові не вдається реалізувати все заплановане. Отже, належить окреслити коло тих проблем, що вірогідно опиняться в центрі уваги дослідника під час написання, наприклад, наступних наукових розвідок. Тим більше, що чимало випускників магістратури у перспективі будуть вступати до аспірантури, здобуваючи освітньо-науковий рівень доктора філософії (PhD).

2.4. Укладання списку використаних джерел. Науковий апарат (оформлення покликів на використану літературу чи першоджерела) є необхідним атрибутом будь-якої наукової роботи. Без цього компоненту жодну працю не можна вповні називати науковою. Досвід показує, що нерідко здобувачі освіти наштотвхуються на серйозні труднощі при складанні саме наукового апарату. Виходячи з цього, радимо бути максимально зібраними при написанні, насамперед, чернетки наукової роботи. Належить дуже уважно занотовувати прізвища авторів історичних праць та фіксувати порядковий номер їхніх творів.

Зауважимо, що твердження на зразок «чим більше покликів, тим краще» є не зовсім вірним, бо рівень наукового дослідження полягає радше не в кількості покликів на джерела, а в умінні майстерно підібрати найнагальнішу для написання даної роботи історичну й педагогічну продукцію. Утім, безумовно, що від повноти та різноманітності джерельної бази будь-яка наукова праця лише виграє. Однак, не варто перенасичувати текст дипломної роботи покликами, належить розрізняти загальновідому широкому загалу інформацію, на яку покликатися не слід, і ту, яка є або новим знанням (зазвичай історичні першоджерела), або запозиченням фактичного матеріалу колег-дослідників. Грубим порушенням норм наукової діяльності є використання наукового апарату дослідників-істориків з метою їх наступного «привласнення». Порушенням є також практика коли здобувач освіти у першому розділі аналізує твори вітчизняних і зарубіжних авторів, але у загальному списку використаних джерел ці праці відсутні.

В дипломній роботі застосовують зазвичай поклики у квадратних дужках. Тобто, після наведеного важливого факту, положення або цитати у квадратних дужках ставиться номер джерела, під яким воно значиться у списку використаних джерел і через кому аркуш (-ші) чи сторінку (-ки), на якій міститься дана цитата. Наприклад [13, арк. 5]. Аби покликатися на джерело в цілому досить вказати у квадратних дужках його номер у списку.

Існують також правила побудови прикінцевого списку використаних джерел. За усталеними правилами, спочатку вміщують неопубліковані матеріали, які зосереджуються в архівах (спершу у центральних, потім – місцевих). При цьому пропонується повна назва кожного архіву, назви і номери фондів, номери описів, назви та номери одиниць зберігання (справ). Далі автори пропонують опубліковані науковцями документи і матеріали (наприклад

програми партій, статuti організацій, журнальні публікації документів і т. д); твори осіб, діяльність яких досліджується (наприклад пастирські послання, публіцистичні статті, історичні праці). Після цього вкладають тогочасні досліджувані періодичні і неперіодичні видання – журнали, часописи тощо. (Список періодичних видань подається у алфавітному порядку, біля кожної позиції вказується рік, дата, число (номер) видання та сторінка). Завершують укладання першоджерел мемуарами та спогадами очевидців подій, хрестоматіями.

Левову частку списку використаних джерел становить історична та педагогічна література, яка також подається в алфавітному порядку прізвищ та імен дослідників. У цей загальний алфавітний список включаються всі види літературних видань – монографії, наукові статті, підручники, посібники, узагальнюючі, енциклопедичні і довідкові видання, брошури тощо. Окремо виділяються автореферати докторських та кандидатських дисертацій, які мав нагоду опрацювати автор. У колективних монографіях слід обов'язково вказувати під чиєю редакцією вони вийшли друком, а в багатотомних виданнях кількість томів, номер тому, який використовується. Після праць вітчизняних авторів перераховуються наукові праці зарубіжних істориків. Як правило в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків спершу уміщуються назви кирилицею а вже згодом – латиницею).

Необхідно наголосити, що бібліографічний опис списку використаних джерел у дипломній роботі повинен оформлятися з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

(Для детальнішого ознайомлення із системою покликів та укладанням списку використаних джерел на сс. 29–33 пропонується Додаток Д).

2.5. Оформлення додатків. У дипломній роботі додатки оформлюють як продовження наукової праці, кожен із яких починають з нової сторінки. Зверху посередині друкують великими літерами слово *ДОДАТКИ*, а у правому верхньому кутку ставиться напис *Додаток*, який позначається послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер *Г, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь*. Наприклад, додаток *А*, додаток *Б*, і т.д. Кожен витяг з документу, ілюстрація, таблиця, що містяться у додатках у обов'язковому порядку повинні завершуватися покликом на оригінал, з якого вони запозичені. Як правило така інформація вміщується у нижньому лівому куті. Якщо кількість додатків перевищує 20 найменувань, потрібно формувати піддодатки у дипломній роботі (*Піддодаток А.1, Піддодаток А.2, Піддодаток А.3* і т. д.), об'єднані у назві одного додатку (*Додаток А*).

РОЗДІЛ 3

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ, ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ ТА КРИТЕРІЇ ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ

3.1. Загальні вимоги до оформлення дипломної роботи

Оформлення дипломної роботи має відповідати загальним вимогам до наукових робіт. Текст дипломної роботи набирають на комп'ютері через 1,5 міжрядкові інтервали (орієнтовно 29–30 рядків на сторінці), шрифт текстового редактора – Word Times New Roman, розмір 14 мм. Поля: зліва – не менше 25 мм, справа – не менше 15 мм, зверху і знизу – не менше 20 мм.

Обсяг і форма написання дипломної роботи має сягати, як правило, не менше 70 сторінок основного тексту роботи. Кожну структурну частину роботи починають із нової сторінки. Заголовки структурних елементів роботи (ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, ВСТУП, РОЗДІЛ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ДОДАТКИ) друкують великими літерами симетрично до тексту по центру сторінки (без крапки), шрифт напівжирний.

ЗМІСТ. Зазначають назви усіх структурних елементів ДР та номери їх початкових сторінок.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ. Уводять як структурний елемент роботи у вигляді окремого списку, який подають перед вступом. Перелік треба друкувати у дві колонки, у лівій за абеткою наводять скорочення, у правій – детальне розшифрування.

Нумерація. Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, додатків, як правило подають арабськими цифрами у правому верхньому куті аркуша без знака №.

Першою сторінкою є титульний аркуш, який входить до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші номер сторінки не ставиться. Нумерація сторінок проставляється, починаючи з другої сторінки тексту.

Титульний аркуш (див. додаток А). Скорочення у назвах міністерства, вищого навчального закладу та теми дипломної роботи не допускаються.

Після титульного аркуша розміщують анотацію. По центру великими літерами й напівжирним шрифтом пишуть слово **АНОТАЦІЯ**. Її розмір повинен становити приблизно 0,5 сторінки.

Номер розділу ставлять після слова «**РОЗДІЛ**» без крапки та з нового рядка друкують заголовок розділу, де з великої літери першого слова вказується його назва (розмір букв слів заголовка розділу – 16 пт). Кожний розділ починають з нової сторінки. Підрозділи нумерують у межах кожного розділу (розмір букв заголовку підрозділу – 14 пт). Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. Наприкінці номера підрозділу крапки не ставлять. Наприклад: «2.3» (третій підрозділ другого розділу), за якою у тому ж рядку зазначають заголовок підрозділу. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу напівжирним шрифтом. Наприкінці заголовка крапки не ставлять. Між підрозділами ставлять 2–3 пропуски.

Оформлення посилань на інформаційні джерела. Під час роботи з різнорідними джерелами науковий етикет вимагає точно відтворювати

цитованій текст, оскільки найменше скорочення може спотворити зміст, викладений автором. Посилання в тексті наводять у квадратних дужках із зазначенням джерела та сторінки, а саме: [54, с. 25]. Перша цифра у квадратних дужках відповідає номеру джерела у списку використаних джерел, друга – номеру сторінки.

3.2 Перевірка матеріалів дипломної роботи щодо встановлення факту академічного плагіату або іншого виду порушення академічної доброчесності.

Перевірка академічної доброчесності здійснюється на основі та у відповідності до Положення про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, підписаного ректором у 2022 р. Перевірці на плагіат підлягає основна частина роботи (без списку використаних джерел та додатків) в електронному вигляді у представлених форматах: *.doc, *.docx, *.rtf.

Академічним плагіатом вважається оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості).

Серед інших видів порушень академічної доброчесності, окрім академічного плагіату, є:

- самоплагіат – оприлюднення власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі;
- фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу.

Для уникнення академічного плагіату при написанні дипломної роботи студент повинен обов'язково посилатися на авторів і джерела, з яких запозичив матеріали або окремі дані.

Текст остаточного варіанту роботи, підтверджений науковим керівником, разом із заявою щодо самостійності виконання письмової роботи та ідентичності друкованої та електронної версії роботи, має бути поданий на кафедру у роздрукованому та електронному форматі не пізніше, ніж за 20 календарних днів до захисту. Контроль за порівнянням друкованої та електронної версій роботи забезпечує кафедра. Відповідальна особа завантажує електронний варіант роботи до системи виявлення текстових збігів/ідентичності/схожості для здійснення перевірки. Для кожної роботи система виявлення текстових збігів/ідентичності/ схожості генерує звіт подібності. Звіт повинен бути згенерований не пізніше, ніж за 48 годин від часу подачі роботи на кафедру. Звіт подібності є одним із документів, на підставі яких кафедра приймає рішення про оригінальність роботи і готує висновок про допуск роботи до захисту, який, у випадку захисту роботи, додається до пакету супровідних документів.

Висновок про допуск роботи до захисту повинен бути підготовлений не пізніше ніж за 10 днів до захисту. Копію звіту подібності та висновку про

допуск роботи до захисту автор може отримати на кафедрі за письмовим запитом. Якщо робота допускається до захисту, то процес здійснення заходів з перевірки на академічний плагіат вважається завершеним. Якщо робота не допускається до захисту, що підтверджено у висновку про допуск роботи до захисту, до здобувача вищої освіти застосовуються заходи академічної відповідальності аж до відмови у захисті та анулювання попередніх результатів, про що вказується у висновку про допуск роботи до захисту. Усі роботи, допущені до захисту, протягом 48 годин після захисту будуть введені Адміністратором у базу даних для подальшого використання системою виявлення текстових збігів/ідентичності/схожості.

У випадку незгоди з висновком про допуск роботи до захисту автор має право подати апеляцію. Протягом 3 робочих днів з моменту засідання кафедри, на якому розглядалось дане питання, автор має право подати письмову апеляційну заяву на ім'я декана факультету інституту. Апеляція може бути подана тільки один раз.

3.3. Порядок захисту дипломної роботи:

Як правило виокремлюють наступні складові захисту:

- доповідь студента про зміст та основні положення роботи;
- відповіді на запитання, адресовані автору дипломної роботи, від членів Екзаменаційної Комісії (ЕК) та осіб, присутніх на захисті;
- виступ наукового керівника або оголошення його відгуку;
- виступ рецензента або оголошення його рецензії;
- відповіді студента на зауваження, висловлені в рецензіях на дипломну роботу;
- завершальне слово студента;
- рішення ЕК щодо оцінки роботи.

Доповідь необхідно підготувати заздалегідь. Вона може супроводжуватися мультимедійними чи технічними матеріалами. Доповідь не повинна перевищувати за часом 6–8 хвилин.

Доповідь починається зі звертання: «Вельмишановний пане голову! Шановні члени Екзаменаційної комісії!..» Далі студент коротко обґрунтовує актуальність теми дослідження, розкриває мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, показує, що вдалося встановити, виявити, довести і якими методами це досягнуто. У виступі потрібно також засвідчити елементи новизни, відзначити труднощі, з якими довелося зіткнутися в процесі дослідження. Особливу увагу необхідно приділити результатам, отриманим особисто автором (що саме запропоновано, отримано, удосконалено, рекомендовано тощо), обґрунтуванню їх достовірності, значущості для теорії та практики. У прикінцевій частині доповіді викладають основні результати та висновки роботи, їх реалізацію, можливі шляхи подальшого використання.

Важливо, щоб мовлення студента було чітким, відповідати нормам сучасної української літературної мови, зрозумілим і переконливим. Не варто готувати доповідь у спрощеній формі. Автор повинен зробити доповідь науковою, добре аргументованою, а отже, зрозумілою широкій аудиторії спеціалістів.

Під час захисту ДР студент зобов'язаний дати вичерпні відповіді на всі зауваження, зазначені у відгуку та рецензіях, а також у виступах на захисті.

3.4. Критерії оцінювання дипломної роботи

Екзаменаційна комісія при визначенні підсумкової оцінки ДР враховує змістовні аспекти роботи та якість захисту роботи.

При оцінюванні дипломної роботи беруться до уваги:

- вміння автора стисло і послідовно викласти основні результати свого дослідження;
- відповідність розробки меті та завданням ДР;
- змістовність і цілісність структури дипломної роботи;
- інформативність заголовків і підрозділів щодо їхнього змісту, а також їх зв'язок з іншим текстом, логічний зв'язок між проблемою і розподілом дипломної роботи на розділи та підрозділи;
- вміння знаходити і опрацьовувати наукову інформацію;
- використання сучасних методів обробки й аналізу інформації;
- ґрунтовність отриманих теоретичних висновків, чіткість висновків і рекомендацій;
- практична цінність результатів дослідження й можливість їх практичного впровадження;
- наявність всіх необхідних структурних елементів ДР;
- відповідність дипломної роботи встановленим вимогам;
- загальне правильне оформлення дипломної роботи;
- здатність автора аргументовано захищати свої пропозиції, та погляди;
- загальний рівень підготовки автора та володіння ним етикетом комунікації.

Результати захисту ДР оцінюються з використанням Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) (за шкалою «А», «В», «С», «D», «Е», «FX», «F»); національної системи («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»); системи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (100-бальна шкала).

ДОДАТКИ*Додаток А***Взірець титульного аркуша ДР**

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

_____
(назва навчально-наукового інституту, факультету)_____
(повна назва кафедри)**ДИПЛОМНА РОБОТА**_____
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему _____

Виконав: студент ___ курсу, ___ групи

спеціальності _____
(шифр і назва спеціальності)_____
(прізвище та ініціали студента)Керівник _____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)Рецензент _____
(науковий ступінь, вчене звання, посада прізвище та ініціали)

Додаток Б

Взірець завдання на дипломну роботу студента

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Інститут, факультет _____

Кафедра _____

Освітній рівень _____

(шифр і назва)

Затверджено на засіданні кафедри   Протокол № ____ від _____

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

**ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**_____
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Керівник роботи _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

2. Перелік питань, які потрібно розробити

3. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Взірець форми відгуку наукового керівника**ВІДГУК
на дипломну роботу**

студента _____
(прізвище, ім'я)

на тему _____
(назва теми)

_____
(Текст відгуку)

_____
Загальна оцінка дипломної роботи та висновки щодо рекомендації до захисту в ДЕК.

Науковий керівник _____
(посада, місце роботи) (ініціали, прізвище) (підпис)

“ _____ ” _____ 20 _____ р.

**Взірець змісту дипломної роботи на тему:
«МАСОВІ ФОРМИ ПОЗАКЛАСНОЇ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОЇ
РОБОТИ: ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ»**

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Джерела та історіографія проблеми.....	7
РОЗДІЛ 2. Масові форми позакласної історико-краєзнавчої роботи: зміст та особливості.....	17
2.1. Екскурсії, походи, експедиції: очне дослідження краєзнавчих об'єктів	
2.2. Колективна учнівська співпраця через шкільні олімпіади, вікторини, конференції, краєзнавчі ігри	
2.3. Історико-краєзнавча робота за допомогою літературних вечорів, позакласних масових читань, зустрічей з учасниками подій	
РОЗДІЛ 3. Групові форми позакласної історико-краєзнавчої роботи серед школярства.....	37
3.1. Організація роботи учнівських гуртків і секцій	
3.2. Лекторії як один із способів висвітлення конкретної краєзнавчої теми	
РОЗДІЛ 4. Методика вивчення теми дипломної на уроках історії України.....	57
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	90

**Приклади оформлення списку літератури згідно ДСТУ 8302:2015
«Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні
положення та правила складання» з урахуванням правок (код УКНД
01.140.40) детально подані на <http://lib.ru.if.ua>**

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги (монографії, підручники, посібники)	
Один автор	<p>Кобецька Н. Р. Дозвільне і договірне регулювання використання природних ресурсів в Україні: питання теорії та практики : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 271 с.</p> <p>Johnson L. K. Bombs, bugs, drugs and thugs: intelligence and America's quest for security. New York; London: New York University Press, 2000. 326 p.</p>
Два автори	<p>Грещук В. В., Кононенко В. І. Українські мовознавці : нотатки. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2020. 118 с.</p>
Три автори і більше	<p>Арсенич П., Гаврилів Б., Угорчак Ю. Краєзнавці Прикарпаття. Довідник (XX ст.). Івано-Франківськ : Плай, 2002. 116 с.</p> <p>Сучасні тенденції розвитку торговельної мережі України : монографія / О. М. Азарян, Е. М. Локтев, Б. Хал-лір, В. О. Соколов, Д. В. Гаркуша. 2-ге вид., переробл. і доп. Донецьк : Дон НУЕТ, 2009. 400 с.</p> <p>Укладення трудового договору: теоретико-прикладне дослідження : монографія. Харків, 2013. 288 с.</p> <p>Коллективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики : монографія / Є. І. Григоренко та ін. ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2013. 352 с.</p>
Автор(и) та редактор(и)/упорядник(и)	<p>Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України : навч. посіб. / ред. А. Х. Степанюк. Київ, 2008. 624 с.</p> <p>Грошевий Ю. М. Вибрані праці / упоряд.: О. В. Капліна, В. І. Маринів. Харків, 2011. 656 с.</p> <p>Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України : монографія / відп. ред. В. М. Геєць. Київ: УБС НБУ, 2008. 369 с.</p> <p>Plath S. The unabridged journals / ed. K. V. Kukil. New York, NY: Anchor, 2000. 680 p.</p>

Автор (и) та перекладач(і)	Бэнтли Э. Жизнь драмы / перевод с англ. В. Воронина; предисл. И. Минакова. Москва : Айрис-пресс, 2004. 416 с. Laplace P. S. A philosophical essay on probabilities / trans.: F. W. Truscott, F. L. Emory. Original work published 1814. New York, NY : Dover, 1951. 196 p.
Без зазначення автора	Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення : колект. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. Харків, 2013. 520 с. (Серія "Наукові праці кафедри господарського права Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"; т. 1). Конституція України : наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій (голова) та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2012. 1128 с. Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 30 верес. 2016 р. Київ : Нац. акад. прокуратури України. 2016. 432 с. Twenty-four hours a day. Miami, FL: BN Publishing, 2010. 400 p.
Багатотомні видання	Будз В. П. Самоорганізація суспільної дійсності в контексті її антропо- логічних засад та аксіологічних чинників : монографія : у 5 т. Івано- Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2016. Т. 2. 460 с.
Частина книги	Тацій В. Я. Повертаючись до питання боротьби зі злочинами у сфері приватизації. Тацій В. Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю. Харків : Право, 2010. С. 221–229. Хряпінський П. Кримінально-правові засоби заохочення у публічному праві України. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : монографія / за ред.: О. В. Козаченко, Є. Л. Стрельцов. Миколаїв, 2016. С. 87–109.
Інші видання	
Автореферати дисертацій на здобуття наукового ступеня	Ілляшенко С. М. Економічна ефективність управління вибором стратегічних зон господарювання (на прикладі сегментації ринків збуту машинобудівних підприємств) : автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.07.01 «Економіка промисловості». Суми : СумДУ, 1995. 26 с.
Дисертаційні дослідження	Божкова В. В. Стратегічне планування маркетингових комунікацій інноваційної продукції промислових підприємств : дис. ... д-ра економ. наук : 08.00.04. Суми : СумДУ, 2011. 498 с.
Архівні документи	ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.

Препринти	Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль: Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт / НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1).
Стандарти	ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
Бібліографічні показники	Володимир Володимирович Сташис: (до 85-річчя від дня народж. та 60-річчя наук.-пед. і громад. діяльності) / Нац. акад. прав. наук України; упоряд.: В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, Л. М. Демидова. Харків, 2010. 108 с. (Біографія і бібліографія вчених-правознавців). Систематизований показник матеріалів з питань адміністративної реформи, опублікованих у Віснику Національної академії державного управління за 1997– 2005 роки / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; уклад.: О. О. Бабінова, О. Г. Белінська. Київ, 2006. 11 с.
Каталоги	Історико-правова спадщина України: кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Землянщина. Харків, 1996. 64 с. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області: кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін.; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів, 2003. 160 с.
Статті з періодичних видань (журнал, газета)	Гацій В. Я., Тютюгін В. І., Пономаренко Ю. А. Виклики сучасності і кримінальне право. <i>Голос України</i> . 2016. 29 січ. (№ 16). С. 6–7. Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. <i>Право України</i> . 2009. № 10. С. 57–60. Benjamin A. C. The ethics of scholarship: A discussion of problems that arise in its application. <i>Journal of Higher Education</i> . 1960. Vol. 31, No. 9. P. 471–480.
Рецензії	Биков О. Нагальність оптимального міжнародно-правового врегулювання глобальних біоетичних проблем сучасності. <i>Віче</i> . 2016. № 1/2. С. 20–21. Рец. на кн.: Третьякова В. Г. Міжнародно-правове регулювання глобальних біоетичних проблем : монографія. Київ : Кондор, 2013. 407 с. Драч О. О. [Рецензія]. <i>Український історичний журнал</i> , 2016. № 1. С. 217–219. Рец. на кн.: Темченко А. І. Традиційні мантичні практики: архаїка знакової системи. Черкаси : ІнтралігаTOP, 2015. 112 с.

Інтерв'ю	Бубка С. Копенгаген: олімпійські зустрічі : [інтерв'ю з президентом НОК України С. Бубкою про роботу 121 сесії МОК]; інтерв'ю вела Г. Нечаєва. <i>Олімпійська арена</i> . 2009. №10. С. 2–4
Тези, доповіді	Боднар Т. В. Договір про закупівлю: особливості укладання і забезпечення. <i>Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин</i> : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народж. В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 7–9. Wu C. K., Makhlouf M. M. Predicting the response of Aluminium casting alloys to heat treatment. <i>Light Metals 2011: Proceedings of the technical sessions presented by the TMS Aluminium Committee at the TMS 2011 Annual Meeting & Exhibition, San Diego, California, USA, 27 February – 3 March, 2011</i> . Hoboken, NJ: Wiley, 2011. P. 834–836.
Нормативно-правові та інші юридичні акти, опубліковані в офіційних джерелах оприлюднення, в тому числі електронні ресурси	
	Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2016. 82 с. Конституційний Суд України: рішення, висновки / відп. ред. А. С. Головін; уклад.: К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко. Київ: Логос, 2011. Кн. 10. 431 с. Правова основа діяльності органів державної влади: зб. нормат. актів / упоряд. П. М. Любченко. Харків : ФІНН, 2010. 303 с. Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347. Освіта. 2002. 24 квіт. (№ 14). С. 2–4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389- VIII. Голос України. 2015. 10 черв. (№ 101). С. 4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у ред. наказу від 26.12.2012 р. № 1950/5). Офіційний вісник України. 2013. № 3. Ст. 91.
Електронні ресурси	
Книги	Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С. Товарна інноваційна політика : підручник. Суми : Університетська книга, 2007. 281 с. URL: ftp://lib.sumdu.edu.ua/Books/1539.pdf (дата звернення: 10.11. 2017).
Законодавчі документи	Про стандартизацію : Закон України від 11 лют. 2014 р. № 1315. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18 (дата звернення: 02.11.2017). Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : проект / М-во аграр. політики та продовольства України. URL: http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822 (дата звернення: 13.10.2017).

Періодичні видання	<p>Клітна М. Р., Брижань І. А. <i>Стан і розвиток органічного виробництва та ринку органічної продукції в Україні</i>. Ефективна економіка. 2013. № 10. URL: http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvnaekonomika&s=ua&z=2 525 (дата звернення: 12.10.2017). Neave H. Deming's 14 Points for Management: Framework for Success. <i>Journal of the Royal Statistical Society. Series D (The Statistician)</i>. 2012. Vol. 36, № 5. P. 561–570. URL: http://www2.fiu.edu/~revellk/pad3003/Neave.pdf (Last accessed: 02.11.2017). Colletta L. Political Satire and Postmodern Irony in the Age of Stephen Colbert and Jon Stewart. <i>Journal of Popular Culture</i>. 2009. Vol. 42, № 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.</p>
Сторінки з веб-сайтів	<p>Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? Екологія життя : веб-сайт. URL: http://www.eco-live.com.ua (дата звернення: 12.10.2017).</p>

План-конспект уроку для 11 класу з онлайн-ігор на тему: «Економічне та суспільно-політичне життя» (Україна в перші повоєнні роки)

Клас 11. Урок № 4. Дата 14.04.2022

Мета:

навчальна:

- пояснити учням головні події, пов'язані з повоєнною відбудовою / інформаційна
- ознайомити з проведенням внутрішньої і зовнішньої політики радянського союзу / інформаційна
- охарактеризувати причини та наслідки голоду 1946-47 / інформаційна
- пояснити учням основні заходи керівництва щодо подолання економічної кризи в повоєнний час / логічна, інформаційна

розвивальна:

- закріпити знання учнів, набуті під час вивчення навчального матеріалу (на основі письмових відповідей / логічна
  - розвиток навичок роботи з історичним джерелом («указі СРСР «Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя / інформаційна
  - охарактеризувати стан основних сфер держави після війни / інформаційна
  - продовжити розвивати вміння роботи з історичною картою («Карта «Україна в перші повоєнні роки»), гра «Знавець карти»/ просторова,
  - розвивати хронологічну компетентність («Time. Graphics» – створення стрічки часу, гра.); / хронологічна, інформаційно-комунікаційна
  - розвивати цифрову компетентність шляхом ел.ресурсів з дидактичними та інтерактивними іграми «Time. Graphics», «linoit» – запис основних ідей при мозковому штурмі, Гра «Літачок» про головні події повоєнної відбудови - сервіс «Wordwall»/ хронологічна, інформаційно-комунікаційна, логічна
  - розвивати критичне мислення на основі опрацювання відеоматеріалу та опрацювання роздаткового матеріалу вчителя (Ментальна карта + ел. ресурс <https://www.mindmeister.com/map/2266283941> <https://www.youtube.com/watch?v=sN5dkvCIL> U (Голод 1946-47рр.) інформаційно-комунікаційна, логічна, просторова
  - формувати вміння характеризувати історичні постаті (А. Жданов, М. Хрущов, Й. Сталін)/ аксіологічна
  - розвинути економічну компетентність (шляхом характеристики стану різних галузях економіки в повоєнний час та аналізу запровадження 4-ої п'ятирічки на економічне життя) /економічна
  - розвивати навички роботи в групі (завдання на опрацювання відеоматеріалу в групах »/ соціальна, особиста
- виховна:
- виховувати патріотичний обов'язок пам'яті про невинних жертв голоду 1946-47/ аксіологічна, громадянська, особиста
  - формувати критичне мислення (на основі відеоджерела та роздаткового матеріалу)/ логічна
  - формувати здоров'язбережувальну компетентність шляхом аналізу стану здоров'я населення в повоєнний період та вкрай критичне становище під час і після голоду 1946-47 рр./ здоров'язбережувальна
  - виховувати вміння працювати в колективі (робота в групах) / хронологічно-логічна, соціальна, мовленнєва

- розвивати креативність (зображення при використанні методу «мікрофон» + творче домашнє завдання на платформі «Qiuзlet»)/ інформаційна, інформаційно-комунікаційна
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань «Мозковий штурм»/ мовленнєва
- формувати інтерес до історії на основі історичних подій (Україна в перші повоєнні роки)/ громадянська, аксіологічна
- викликати почуття гордості за українську інтелігенцію, що зазнавала репресій через свої громадянські погляди (О. Довженко, О. Вишня та ін.) / аксіологічна, особиста, громадянська
- сформувати особисте ставлення до діячів керівництва СРСР (Й. Сталін, М. Хрущов.)/ аксіологічна, особиста
- викликати почуття відповідальності за збереження пам'яті про жертв голоду/ громадянська, особиста

Тип уроку: комбінований

Обладнання: Історія України (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ: Літера ЛТД, 2019. 256 с.// Атлас історії України. 11 клас, карта «*Карта «Україна в перші повоснні роки»*», роздатковий матеріал, презентація.

Основні дати:

- **1946-1947 рр. – голод в Україні;**
- 1946–1950 роки – 4-та п'ятирічка ар

Основні терміни: космополітизм, ждановщина, п'ятирічка, буржуазний націоналізм.

Основні історичні постаті: Й. Сталін, М. Хрущов, О. Довженко, О. Вишня.

План уроку

- 1. Внутрішньополітичне життя в повоєнний період.**
- 2. Українська промисловість.**
- 3. Стан сільського господарства. Голод 1946–1947 рр.**
- 4. Ідеологічні кампанії боротьби з «українським націоналізмом» та «космополітизмом».**

Хід уроку

До за часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Привітання з учнями, перевірка присутніх		
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання		Гра «Класифікація» – з теми «Колективізація західноукраїнських земель» https://learningapps.org/display?v=pbq0tigkj22	
3 хв	III. Мотиваційний етап	Робота з візуальними джерелами Метод «Мікрофон» Розгляньте		

		<p>зображення. Що об'єднує їх?/ логічна, інформаційна</p> <p>-Які наслідки повоєнних років ви бачите на зображеннях? / інформаційна, логічна -Чи могла радянська влада не допустити голод 1946-47рр., як розвивалась економіка у післявоєнний час, як це вплинуло на життя простих людей, які були особливості внутрішньополітичного життя в цей період, - про це та про багато інше ви дізнаєтесь сьогодні на уроці. / інформаційна, логічна</p>		
2 хв	IV. Актуалізаційний етап		1. Яку епоху ми зараз вивчаємо? (Фурдига)	хронологічна, логічна

			2. Які характерні риси цієї епохи? (Ребрик)	
20 хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	<p>1. Внутрішньополітичне життя</p> <p>Повоєнні роки характеризувались тяжкими наслідками для всього населення 2 свв. Сталінський режим незмінний!!!</p> <p>Понад п'ять з половиною років не скликалися пленуми ЦК.</p> <p>Робота з роздатковим матеріалом (3 групи)</p> <p>У березні 1953 р. Сталін помер. «колективне керівництво». повідомили про арешт Л. Берії – розстріл.</p> <p>2. Українська промисловість</p> <p>відбудовувалася досить швидко. ВПК? паливно-енергетична галузь. Освоєння Львівсько-Волинського басейну.</p>	<p>Роздатковий матеріал (Ментальна карта по темі)*</p> <p>Вправа «Мозковий штурм»*</p> <p>Яким чином стан післявоєнної економіки міг впливати на пересічного громадянина? (Левенець)</p> <p>Які були наслідки війни? (Гулейчук)</p> <p>Які можливі причини, через що які скликалися пленуми ЦК? (Похила)</p> <p>Чи позначилось це на внутрішньо-політичному житті?(Стефанишин)</p> <p>Яким чином повоєнні роки позначились на здоров'ї населення? (Бодлак)</p> <p>Що стало причиною розстрілу Л. Берії і які були наслідки? (Мудра)</p> <p>«Linoit» (http://en.linoit.com запис ідей мозкового штурму)</p> <p>Чому у внутрішньополітичному житті не відбулося лібералізації у повоєнні роки? (Фурдига)</p> <p>Що таке ВПК? (Палійчук)</p> <p>Що дало радянській владі освоєння українських родовищ? (Ребрик)</p> <p>Яка роль належала Дніпровській ГЕС? (Кузишин)</p> <p>З якою метою запроваджувались 5-річки і яким чином це впливало на економіку? (Вербовська)</p> <p>У яких напрямках розвивалась металургія і як це впливало на економіку? (Левенець)</p> <p>У чому проявлялось екстенсивна повоєнна відбудова?(Савіцька)</p>	<p><i>логічна, інформаційна, аксіологічна</i></p> <p><i>логічна</i></p> <p><i>логічна, інформаційна</i></p> <p><i>логічна</i></p> <p><i>здоров'язбережувальна, логічна</i></p> <p><i>логічна</i></p> <p><i>логічна</i></p> <p><i>інформаційно-комунікаційна, логічна</i></p> <p><i>логічна, інформаційна</i></p> <p><i>інформаційна, економічна логічна, інформаційна</i></p> <p><i>логічна, інформаційна, економічна, інформаційна, логічна</i></p> <p><i>інформаційна, економічна</i></p> <p><i>інформаційна, економічна</i></p>

		<p>родовища нафти в Станіславській області (м. Долина). газові промисли на Дашавському й Опарському родовищах.</p> <p>Дніпровська гідроелектростанція. 1 струм 1947 р. П'ятирічки – те саме! металургія. «Азовсталь», «Запоріжсталь», металургійний завод ім. Г. Петровського. третину палива, сталі й прокату, майже половину чавуну тощо. Харківський тракторний завод, Київський завод «Більшовик», Ворошиловградський паровозобудівний завод і т. д.</p> <p>Відновлення залізниць – перші зразки тепловозів – ТЕ-1, ТЕ-2.</p> <p>Повоєнне відновлення економіки здійснювалося екстенсивно. Праця в'язнів.</p> <p>Репатріація – викор. військ полонених.</p> <p>3.Стан с-г. Голод 1946–1947 рр. Майже не фінансувалося. Брак реманенту, кадрів... Жінки-колгоспниці За «пряник» правило «соціалістичне змагання».</p>	<p>Чому радянська влада застосувала примусову працю військовополонених? (Похила) Які причини погіршення становища с-г? (Стефанюк)</p> <p>З якою метою уряд використосував працю жінок у колгоспах? (Бевзюк) Як ви розумієте метод «Батога і пряника? (Хацевич)</p> <p><u>Які причини видання указу М. Хрущова? (Левенець)</u> <u>Що означав указ Хрущова і як це позначилось на долі простих селян? (Фурдига)</u> Які зміни у розвитку сільського господарства у країнах Європи у повоєнний період? (Молдавчук)</p> <p>Чи могло керівництво СРСР запобігти голоду 1946-47. (Палійчук)</p> <p>Робота в групах* Опрацювання відеоматеріалу* https://www.youtube.com/watch?v=sN5dkvCIL_U Клас ділить на 3 групи* 1 група – аналізує фактори, що спричинили голод 2 група – наслідки голоду 3 група – подає свої зауваження і можливі рішення, як би можна було запобігти голоду 1946-47 рр.</p> <p>Чому саме інтелігенція піддавалася репресіям в СРСР? Наведи приклад (Бевзюк)</p> <p>Чому саме з Довженка</p>	<p><i>логічна</i></p> <p><i>логічна, інформаційна</i></p> <p><i>логічна, інформаційна</i></p> <p><i>логічна, інформаційна, аксіологічна</i></p> <p><i>інформаційна, економічна</i></p> <p><i>логічна</i></p> <p><i>інформаційно-логічна, соціальна, мовленнєва</i></p> <p><i>аксіологічна, логічна</i></p> <p><i>аксіологічна, логічна, інформаційна</i></p> <p><i>логічна</i></p>
--	--	--	--	--

		<p>М. Хрущова в лютому 1948 р. указі СРСР «Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві і ведуть антигромадський, паразитичний спосіб життя» (роздатковий матеріал вчителя)</p> <p>Укрупнення колгоспів. На кінець 1950 р. в Україні залишилося 19 295 колгоспів (у 1940 р. - 28 374).</p> <p>. Причини голоду 1946–1947 рр.: Посуха і неврожай 1946 р. високі плани хлібозаготівель. Зменшення посівних площ, занепад матеріально-технічної бази колгоспів, нестача спеціалістів та робочої сили. Зовнішньополітичні інтереси керівництва.</p> <p>4.Ідеологічні кампанії боротьби з «українським націоналізмом» та «космополітизмом»</p> <p>Цькування О.Довженка – український буржуазний націоналізм». Інтелект –карта на платформі майндмайсер Буржуазний</p>	<p>почалось переслідування укр. інтелігенції? (Попович)</p> <p>Як ви розумієте термін буржуазний націоналіст? (Ребрик)</p> <p>Як ви розумієте термін ждановщина? (Стефанюк)</p> <p>До яких наслідків призвела «Ждановщина»? (Палійчук)</p> <p>Кого ще переслідувала радянська влада і з якою метою? (Левенець)</p> <p>Чому влада розгорнула гоніння проти космополітів? (Похила)</p> <p>Якими були наслідки репресій, що застосувала тоді радянська влада проти укр. Інтелігенції? (Стефанюк)</p> <p>Чим відрізнялось ідеол. спрямування Й.Сталіна та М. Хрущова? (Бевзюк)</p> <p>Гра «Знавець карти» Покажіть на карті територіальні зміни у повоєнний період? (Гулейчук)</p> <p>Покажіть на карті родовища корисних копалин, освоєнням яких займалось керівництво СРСР та основні об'єкти в паливно-енер. промисловості? (Левенець)</p>	<p><i>логічна</i></p> <p><i>логічна</i></p> <p><i>логічна, інформаційна</i></p> <p><i>логічна, інформаційна</i></p> <p><i>логічна, інформаційна</i></p> <p><i>логічна, інформаційна, аксіологічна</i></p> <p><i>просторова</i></p>
--	--	---	--	--

		<p>націоналіст</p> <p>Кампанію з наведення «ідеологічної дисципліни» очолював ЦК ВКП(б). Секрет. ЦК Андрію Жданову. «Ждановщина» – ідеологічна кампанія з переслідування та дискредитації діячів культури і науки (А. Ждановим)</p> <p>Остап Вишня – його твори ідеологічно шкідливі. «Любіть Україну»</p> <p>Укр. Композитори – Лятошинського, М. Колессу, М. Вериківського та ін.</p> <p>1948 р. Й. Сталін – гоніння проти так званих космополітів. «вороги народу» – (єврейської національності)</p> <p>Космополітизм – система поглядів, що передбачає розширення поняття «Батьківщина» на весь світ.</p> <p>Ліквідовано Кабінет єврейської історії та культури АН УРСР – репресії</p> <p>* Робота з історичною картою/ просторова</p>		
6 хв	VI. Систематизація знань		Гра «Літачок» про головні події повоєнної відбудови. https://wordwall.net/ru/resource	хронологічно-логічна інформаційно-

			<u>/23228892</u>	<i>комунікаційна</i>
			«Time. Graphics» – створення стрічки часу про основні події, які сьогодні дізнались на уроці.	<i>хронологічна, інформаційно-комунікаційна</i>
3 хв	VII. Висновки	<p>Повоєнні роки – тяжкі наслідки, відбудова.</p> <p>5, 5 р. років не скликалися пленуми ЦК.</p> <p>Після смерті Й. Сталіна – «колективне керівництво». арешт Л. Берії. – прихід до влади м. Хрущова.</p> <p><i>/Інформаційна, хронологічна</i></p> <p>У промисловості – паливно-енергетична галузь.+ металургія+ освоєння нових родовищ. – екстенсивно, репатріація.</p> <p>1946–1950 роки – запровадж. 4-та п’ятирічка</p> <p><i>/Інформаційна, хронологічна</i></p> <p>Майже не фінансувалося сг госп. Брак реманенту, кадрів...</p> <p>Жінки-колгоспниці, метод «батога і пряника», указ м. Хрущова, – виселення тих, хто ухиляється від праці. Укрупнення колгоспів.</p> <p>Голод 1946-47рр. – посуха, неврожай, недалекоглядні та обмежені погляди керівництва, – призвело до величезної</p>		

		трагедії. <i>/Інформаційна, хронологічна</i>		
		Боротьби з «українським націоналізмом» та «космополітизмом» – ждановщина, космополітизм – переслідування та репресії укр. інтелігенції. <i>/Інформаційна</i>		
1 хв	VIII. Домашнє завдання		1.Опрацювати § 4, Скласти схему про характерні особливості повоєнної відбудови або написати есе про «Ставище жінки у повоєнний час» 2.Інфографіка «Повоєнний голод» 3.Творче (додаткове завдання) «Quizlet» – генератор карток – знайти плакати і карикатури, що стосуються повоєнних років	

Джерело. Заєць В. Онлайнві інтерактивні ігри з історії: курсова робота. Івано-Франківськ. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2022. 53 с.

Додаток Ж

Перелік загальних і предметних компетентностей (Уривок з Навчальної програми для загальноосвітніх навчальних закладів Міністерства освіти і науки України. Історія України. Всесвітня історія 10–11 класи).

Згідно з Концепцією Нової української школи Міністерства освіти і науки України можна виділити десять загальних компетентностей учня новітньої середньої школи:

1. Спілкування національною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це майстерність писати, спілкуватись, говорити й інтерпретувати думки, почуття, погляди та ін. рідною мовою. Це також здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, в умовах повсякдення.

2. Спілкування іноземними мовами. Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, написання) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

3. Природничі та технологічні компетентності охоплюють обізнаність у природничих та сучасних інформаційних сферах та надають можливість застосування таких знань на практиці. Це – уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

4. Компетентність у сфері математичної науки – це навички та вміння вирішувати математичні задачі та застосувати їх у практичній діяльності для вирішення прикладних завдань у різних сферах своєї діяльності. Враховуючи підвищений інтерес до математичних знань на сучасному етапі, оволодіння цими компетентностями не повинно дивувати.

5. Компетентність у галузі ІКТ – це застосування і використання інформаційних технологій, зокрема, впровадження, пошук, аналіз та сприймання інформації в практичній роботі. Інформаційно-комунікаційна компетентність – це також навички роботи в медіа-просторі, створення, пошук, обробка та обмін інформацією на робочому місці, в публічному просторі та приватному спілкуванні.

6. Незмінна компетентність сучасної людини згідно з концепцією НУШ – це вміння вчитись упродовж всього життя («навчання протягом життя»). Це, передусім, здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

7. Ініціативність і підприємливість має сформувати не тільки знання з економічної історії, а й сформувати вміння і навички, які нададуть змогу

вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному і соціальному житті. Ця компетентність передбачає продукування нових ідей та ініціативи втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави назагал. Це також вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо.

8.Обізнаність та самовираження у сфері культури – це здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

9. Громадянська та соціальна компетенції – назагал це усі форми поведінки, які потрібні для ефективною та конструктивною участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття.

10.Компетентність у сфері екології та здоров'язберігаюча компетенція – це вміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами у своїй життєдіяльності, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Реформи сучасної української школи спрямовуються на формування в учнів правильного історичного світогляду, критичного ставлення та предметних компетентностей із дисциплін *всесвітня історія та історія України*. До таких компетентностей як правило відносять: *хронологічну, інформаційну, просторову, аксіологічну та логічну*. Нормативно-правові акти, зокрема державний стандарт, чітко не визначає «діапазон» та зміст історичних компетентностей, але спеціалісти-новатори акцентують на наступних показниках, які вартує розкрити при написанні методичного розділу.

11.Хронологічна – це орієнтація в історичному часі, аналіз суспільно-політичних та суспільно-культурних явищ у певному історичному проміжку, в історичній епосі, порівняння та зіставлення історичних подій у хронологічному вимірі, оціночні судження соціокультурних змін людства протягом історії тощо;

12.Просторова предметна історична компетентність – це орієнтування в історичному просторі та формування навичок зіставлення подій та фактів історико-культурного процесу у *всесвітньоісторичному і регіональному* контекстах. Учні повинні вміти встановлювати причинно-наслідкові зв'язки з історичним фактами та подіями, характеризувати міжнародні відносини в контексті порівняння з українськими реаліями, оцінювати хід історичних подій міжнародного та регіонального значення на основі трактування та пояснення карти тощо.

13.Інформаційна компетентність – це опрацювання історичних джерел,

документів, обробка історичної інформації, аналіз змісту таких джерел тощо.

14.Логічна компетентність – це вміння аналізувати, характеризувати та тлумачити події і явища в контексті історичного розвитку людства.

15.Аксіологічна компетентність означається як здатність учня давати ціннісну оцінку історичним особам, які є представниками тієї чи іншої історико-культурної епохи, характеризувати творіння чи витвори мистецтва, що є продуктом тих історичних формацій.

Джерело. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Міністерство освіти і науки України. Історія України. Всесвітня історія 10–11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

**Зразок оформлення титулки і змісту
матеріалів наукового-дослідної практики**

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

МАТЕРІАЛИ
науково-дослідної практики

Студента (ки):

Групи:

Напрямок підготовки: 014 «Середня освіта (історія)»

Місце проведення практики: Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника

Час проведення практики:

Науковий керівник дипломної роботи:

Керівник практики від кафедри:

Керівник практики від Факультету:

ЗМІСТ

1.	Календарний графік проходження практики.....	3
2.	Щоденник практики.....	5
3.	План-проспект дипломної роботи.....	10
4.	Звіт про проходження науково-дослідної практики.....	19
5.	Бібліографія дипломної роботи.....	23
6.	Індивідуальне завдання.....	31
7.	Відгук і оцінка роботи студента на практиці.....	44

Календарний графік проходження практики

№ з/п	Назви робіт	Тижні проходження практики					Відмітки про виконання	Підпис методистів
1.	Проведення інструктажу з техніки безпеки, а також доведення до відома студентів вимог щодо оформлення звітної документації та критеріїв оцінки з науково-дослідної практики.						виконано ¹	підпис методиста ²
2.	Ознайомлення з науково-дослідною та методичною роботою кафедри.						виконано	підпис методиста
3.	Проведення консультації з науковим керівником щодо вибору і затвердження теми дипломної роботи.						виконано	підпис методиста
4.	Проведення консультації з науковим керівником з питань складання плану-проспекту роботи.						виконано	підпис методиста
5.	Пошук та опрацювання джерельних матеріалів для написання магістерського дослідження.						виконано	підпис методиста
6.	Складання бібліографії до дипломної роботи.						виконано	підпис методиста
7.	Підготовка і написання I розділу роботи.						виконано	підпис методиста
8.	Підготовка і написання II розділу роботи.						виконано	підпис методиста
9.	Виступ на звітній науковій конференції студентів підсекції історії України і методики викладання історії Факультету історії, політології і міжнародних відносин.						виконано	підпис методиста
10.	Участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи».						виконано	підпис методиста

¹ Слово «виконано» ставиться власноруч керівником практики – науковим керівником дипломної роботи студента.

² Підпис методиста, керівника практики ставиться його рукою.

11.	Підготовка і написання III розділу роботи						виконано	підпис методиста
12.	Підготовка і написання IV розділу роботи.						виконано	підпис методиста
13.	Написання та оформлення вступу і висновків.						виконано	підпис методиста
14.	Оформлення списку використаних джерел та додатків						виконано	підпис методиста
15.	Перегляд дипломної роботи науковим керівником						виконано	підпис методиста
16.	Ведення і оформлення щоденника науково-дослідної практики.						виконано	підпис методиста
17.	Попередній захист дипломної роботи. Відвідування засідання кафедри та подання пропозицій до розглядуваних питань.						виконано	підпис методиста
18.	Підготовка виступу і презентації до захисту дипломної роботи.						виконано	підпис методиста
19.	Оформлення звітної документації.						виконано	підпис методиста
20.	Захист звіту практики.						виконано	підпис методиста
21.	Захист дипломної роботи.						виконано	підпис методиста

Науковий керівник дипломної роботи

_____

Керівник практики від кафедри

_____

**Зразок оформлення бібліографії (списку використаних джерел)
дипломної роботи**

БІБЛІОГРАФІЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

I. Архівні матеріали

1. Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника, відділ рукописів. Ф. 9 (Окремі надходження). Оп 2. Спр. 1069 (Протоколи конференцій єпископів Львівського, Перемишльського, Стаєіславського, 1902–1939 рр.) Арк. 1–70.
2. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 201. (Греко-католицька митрополича консисторія, м. Львів, 1806–1945). Оп. 4 в. Спр. 503 (Протокол єпископської конференції Греко-католицького єпископату, Рим. 21–29 жовтня 1929 р.). Арк. 1–8.

II. Газетно-журнальна періодика

3. Вистава домашнього промислу в Коломиї. *Діло*. 1912. 24 вересня. Ч. 215. С. 2.
4. Вистава домашнього промислу в Коломиї. *Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись*. 1912. 26 вересня. Ч. 39. С. 1–2.
5. Вѣсти господарскі, промыслові и торговельні. Вистава господарско-промислова въ Коломый. *Батькѳвщина*. 1880. 16 мая. Ч. 10. С. 80.
6. Вѣсти зъ краю. Зъ Коломыѳ. Вистава етнографычна товариства Татрянського и господарско-промислова общества. Загальні зборы общества им. Качковского. *Батькѳвщина*. 1880. 1 жовтня. Ч. 19. С. 149–150.

III. Спомини

7. В. Кобринський. Спомини гуцульського музейника. Володимир Кобринський (наукові статті, спомини). *Творчі особистості Західної України / Ред.-упорядник Б. Ткачук*. Коломия. «Вік». 88 с. С. 11–25.

IV. Нормативно-правові документи

8. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. С. 380.
9. Концепція Нової української школи. Концептуальні засади реформування середньої школи. Ухвалено рішенням МОН 27.10.2016. 40 с.

10. Указ Президента України Про надання Коломийському музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського статусу національного. *Урядовий кур'єр*. 2009. 23 жовтня.
11. Хроніка наукового товариства ім. Шевченка. 2000 рік. Діяльність осередків НТШ в Україні. Львів – Нью-Йорк – Торонто. 2001. С. 149–153.

V. Монографії і статті

12. Арсак М. Хроніка Музею історії міста Коломиї 1900 – 2005. Коломия, 2005. 21 с.
13. Арсак М. Музей історії міста Коломиї. *Музеї України*. 2006. № 3. С. 9–11.
14. Арсак М. Скарбниця місцевого часу. *Діло*. 2005. № 1. С. 37–40.
15. Арсенич П. Засновник музею В. Кобринський. *Гуцульський календар на 2003 рік*. С. 35–37.
16. Дорошенко Т. Найстаріша писанка – в Коломиї. *Вісті Прикарпаття*. 2013. № 27 (листопад). С. 16.
17. Нагірний В. Тяжкий хліб щасливої жінки. *Коломийський вісник*. 1998. 7 травня. С. 3.
18. Нагірний В. Відродження почалося з заснування музею писанки в Коломиї. *Коломийський вісник*. 2001. 27 листопада. С. 6.
19. Ткачук Я. Зберегти для нащадків. *Вільний голос*. 2000. 9 лютого. С. 2.
20. Ярий М. Тут дримає історія. *Вільний Голос*. 1997. 1 квітня. С. 8.

VI. Матеріали конференцій

21. Беженар О. Буковинські писанки: традиції, символіка, сучасність. Мистецтво писанкового розпису – соціокультурний скарб України. *Матеріали Міжнародної конференції, присвяченої 30-річчю заснування Музею писанкового розпису (у рамках проведення XI Всеукраїнського фольклорного фестивалю «Писанка», м. Коломия 21 квітня 2018 р.)*. Львів : Растр 7, 2021. С. 64–66.
22. Королько А. VI з'їзд українських музеологів Галичини в Коломиї 1938 року: передумови, хід та результати проведення. *Сучасні акценти музейництва. Історія, здобутки, перспективи. Матеріали науково-теоретичної конференції (Івано-Франківськ, 14 травня 2018 р.)*. Івано-Франківськ. 2018. С. 5–18.
23. Манько В. Покутські писанки. Мистецтво писанкового розпису – соціокультурний скарб України. *Матеріали Міжнародної конференції, присвяченої 30-річчю заснування Музею писанкового розпису (у рамках проведення XI Всеукраїнського фольклорного фестивалю «Писанка», м. Коломия 21 квітня 2018 р.)*. Львів : Растр 7, 2021. С. 23–30.
24. Ткачук Я. Культурно-просвітницька діяльність отця Йосафата Кобринського (1818 – 1901). *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Історичні постаті Греко-католицької церкви та їх роль у культурно-просвітницькому й національному*

відродженні» (м. Коломия, 18 жовтня 2013 року). Коломия : Вік, 2013. С. 186–195.

VII. Буклети, альбоми, путівники

25. Ганна Василяшук: Альбом / Автор-упорядник В. Качкан. Київ. *Мистецтво*. 1985. 111 с.
26. Ганна Вінтоняк. Альбом / Упорядник О. Никорак. Львів : Інститут народознавства Національної академії наук України, 2011. 208 с.
27. Євгенія Генік. Альбом-каталог / Автор-упорядник Є. Шевченко К. : Народні джерела. 2007. 72 с.

VIII. Підручники і посібники

28. Гнатюк М. Красою гір натхненні: народне мистецтво Гуцульщини і Покуття (кінець – XIX – початок XXI ст.). Майстри, школи, музеї. Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. 322 с.
29. Кара-Васильєва Т. Творці дивосвіту. Київ : Радянська школа, 1984. 164 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єгрешій О., Сигидин М. Виконання та захист дипломної і магістерської робіт з історії. Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ. 2009. 48 с.
2. Заєць В. Онлайнкові інтерактивні ігри з історії: курсова робота. Івано-Франківськ. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2022. 53 с.
3. Здобувачу наукового ступеня. Методичні рекомендації. Упорядник Сьомін С. В. К. 2002. 182 с.
4. Крушельницька О. В. Методологія і організація наукових досліджень. Навчальний посібник. К.: Кондор, 2003. 189 с.
5. Методичні рекомендації до викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 у навчальному році. Лист наказу Міністерства освіти і науки України від 12.09.2021 № 1/9-482. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/615/ea8/139/615ea81390d03334472308.pdf>.
6. Методичні рекомендації до написання та захисту дипломної роботи за другим (магістерським) рівнем вищої освіти. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2018. 32 с.
7. Методичні рекомендації щодо оформлення бібліографічного опису використаних джерел та Referens (з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8303:2015). Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». 2021. 19 с.
8. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Міністерство освіти і науки України. Історія України. Всесвітня історія 10–11 класи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

9. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya_nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf
10. Освітня програма підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу університету (дослідницький модуль). Київ. ун-т ім. Б. Грінченка; [розробн. Сисоєва С. О., Козак Л. В.]. К.: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС». 2016. 76 с.
11. Положення про запобігання академічному плагиату в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2022. 23 с.
12. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: Підручник. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с.
13. Сисоєва С. О. Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи: навчальний посібник. Київ. ун-т ім. Б.Грінченка. К.: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2016. 156 с.
14. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукового дослідження. Підручник. К.: Знання, 2005. 309 с.
15. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. (Методичні поради). 2-е видання, виправлене і доповнене. К.: Толока, 2001. 80 с.